

Gerards Godsverlangen

Wat bezielde Gerard Reve? Zijn leven was één zoektocht naar het Hogere. Al zijn werk getuigt daarvan. Jef Rademakers had nauw contact met de Volksschrijver in de jaren 80 en 90. Hij vertelt over Reves verlangen naar God, over zijn intieme relatie met de Maagd Maria en over de capriolen die Gerard uithaalde tijdens hun gezamenlijke bedevaarten. Ook zijn homoerotische fantasieën, zijn vreemde verhouding met de Roomse kerk en zijn neiging tot provoceren blijven niet onopgemerkt.

IMPRIMATUR ET EVULGETUR

Gerards Godsverlangen

Jef Rademakers

Gerard Reve
en zijn eeuwige zoektocht
naar het Onbereikbare

B&L

*In den beginne was het Woord,
en het Woord was bij God,
en het Woord was God.*

Johannes 1:1-3

*'t Hijgend hert, der jacht ontkomen
Dorst niet sterker naar 't genot
Van de frisse waterstromen
Dan mijn ziel verlangt naar God*

Psalm 42

*Op het weefgetouw des tijds dat suizelend gaat,
Weef ik voor de Godheid een levend gewaad...*

J.W. von Goethe, *Faust*

*'Ewig will ich bei Dir bleiben'
Maar dat vond Vader wel wat lang*

Toon Hermans, 'Vader gaat op stap'

Inhoud

13	Linea rectum naar de eeuwigheid
27	Gerards Godsverlangen
43	Pseudokatholiek
51	De Goddelijke moeder
63	Onverwachte zielsverwanten
71	De moedige speerdrager
83	Een Roomse flikker
91	Slachtofferhulp
99	De dertiende apostel
105	Ten slotte
114	Verantwoording
117	Beknopte bibliografie
119	Nabeschouwing door Christophe Vekeman

GEVLEUGELDE WOORDEN

‘ALLE RELIGIE
IS SCHONE EN
WARE WAANZIN’

Linea rectum naar de eeuwigheid

De hemelvaart van Gerard en Maria

Reve zou, als hij ons niet was ontvallen, op 14 december honderd zijn geworden. Een mooi moment om zijn werk nog eens ter hand te nemen en je af te vragen wat hem zo uniek maakte. Niemand zal betwisten dat hij een groot schrijver was. Dat stond tot zijn eigen tevredenheid klip en klaar in de ‘encyclopie’: ‘Hij is in de hedendaagse literatuur niet meer weg te denken.’ Maar in dat ook al overleden naslagwerk wordt met evenveel egards gewag gemaakt van de zelfingenomen Harry Mulisch en de boosaardige Willem Frederik Hermans, de collega’s met wie hij samen de zogenaamde Grote Drie van onze letteren zou vormen. Hoe komt het dat Reve er met kop en schouders bovenuit steekt, dat hij waarlijk de grootste van onze Nederlandse letterkunde is? Misschien was Reve zelfs wel méér dan een schrijver. Hij had ook iets van een priester. Regelmatig zegende hij fans en argeloze voorbijgangers. Het leek hemzelf niet uitgesloten dat hij na zijn dood heilig verklaard zou worden.

Reve schreef over ‘de uiteindelijke dingen’: God, de Dood en de Liefde. Drie woorden die eigenlijk hetzelfde onnoembare uitdrukken. Gevraagd naar zijn thema zei hij ook wel eens: ‘de onvolmaaktheid van de menselijke liefde en onze totale afhankelijkheid van Gods genade’. Reve was in de eerste plaats een religieus schrijver. Van jongs af voelt hij zich in zekere zin bijna schuldig over zijn bestaan en schreeuwt hij zijn eenzaamheid uit. Van de ontoereikendheid van zijn *eigen* vermogen tot liefhebben was hij zich al vroeg bewust, lees *De Avonden*. Later wordt het nog duidelijker, vrijwel al zijn proza en poëzie getuigt dan van de zoektocht naar God en de Meedogenloze Jongen, wat ook weer twee uitdrukkingen zijn voor hetzelfde. En dan gaat zijn lieve moeder ook nog dood. Gelukkig laat hij de Moeder Gods in het lege gat springen. Die sterft nooit, zelfs niet in haar mensgeworden versie. Zij wordt, gedragen door een engelenschare, levend ten hemel opgenomen, hetgeen wij jaarlijks op 15 augustus herdenken met een officiële vrije dag in beschaafde landen als België en Spanje. Dat moet een spektakel geweest zijn: de engelen tilden haar op en God trok haar, met lichaam en ziel, naar boven. Alle apostelen waren er getuige van, behalve Tomas. Hij geloofde het aanvankelijk niet, toen zijn collega’s het hem later vertelden. Maar toen opeens nog de ceintuur van Maria’s jurk uit de lucht kwam vallen, moest ook de ongelovige Tomas eraan geloven. Onsterfelijke schilders als Titiaan en onze eigen Rubens hebben slechts één Hemelvaart vereeuwigd, die van Maria. Zover heeft haar Zoon het niet gebracht. Het levend opstijgen wel natuurlijk. Jezus vertrok als een raket op eigen kracht de ruimte in. Maar hij trof er slecht weer, en werd vrijwel meteen aan het zicht

Peter Paul Rubens, *De Tenhemelopneming van Maria* (1625–1626)

Gerards Godsverlangen

Moet Reve heilig verklaard worden?

Op het moment dat ik Gerard Reve leerde kennen – ik was toen voor in de dertig – hield het katholieke geloof mij totaal niet meer bezig. Dat was ooit anders geweest. Ik ben geboren in het zuiden van Nederland (‘onder de Moerdijk’), waar iederéén katholiek was. Ik werd gedoopt, deed mijn eerste communie, ging regelmatig biechten en elke zondag naar de mis. Ik zat bij de nonnen op de kleuterschool en bij de broeders op de lagere school. Voor de meeste kinderen (en volwassenen) was het geloof volkomen vanzelfsprekend, niet iets om van wakker te liggen. Maar dat gold niet voor mij. Ik was bang van het geloof. Bang van God, bang voor het Eeuwige en het Oneindige. En natuurlijk bang voor de eeuwige verdoemenis. Nog niet eens zozeer voor mezelf, ik tobde vooral over het zielenheil van de mensen die ik liefhad. Als mijn vader onder een bus zou komen terwijl hij op vrijdag vlees had gegeten, dan was hij, zolang hij nog niet gebiecht had, niet in staat van genade. Dan zat er een grote zwarte vlek op zijn ziel: een doodzonde. Met een doodzonde op je

kerfstok ging je onverbiddelijk naar de hel. Maar als mijn vader in de hel zou zitten, wilde ik dan wel naar de hemel?

Ik nam het godsdienstonderricht heel serieus. Ik had een tien op mijn rapport. Ik twijfelde nergens aan. Nadat de broeder of de pater ons weer eens had verteld hoe goed God was, en hoe zondig de mens, gingen mijn klasgenoten vrolijk buiten spelen, terwijl ik verbijsterd achterbleef. Het aardse bestaan was zo kort en de eeuwigheid was zo lang. Hoe bestond het dan dat er nog mensen waren die hun leven niet volledig in dienst van God stelden? Ik werd er gek van. Ik panikeerde. 's Avonds in bed lag ik te bibberen en te bidden, tot na middernacht. En ik moest vroeg op, want ik had besloten *elke dag* naar de mis te gaan. En *elke dag* ter communie. Tijdens de Consecratie voltrok zich het grootste mysterie van het geloof: met een simpele toverspreuk *Hoc est enim corpus mei* veranderde de priester een flintertje brood in het lichaam van Christus. Met de gewijde hostie ontving je God zelf op je tong. Zeven of acht zal ik geweest zijn: een kleine godsdienstwaaninnige.

Het is overgegaan. Ik ben er overheen gegroeid, zoals je als kind over een chronische ziekte heen kunt groeien. Rond mijn tiende, toen de hormonen zich aandienen en de belangstelling voor meisjes de kop op stak, verdwenen de angst en de waanzin vanzelf uit mijn systeem. Over mijn vergrijpen tegen het zesde en het negende gebod heb ik nooit wakker gelegen. Aan de jaren vijftig denk ik terug als één grote donkere dreiging. Daarna ging het licht aan. De jaren zestig waren een bevrijding. Ik ging nog één per jaar naar

de kerk: naar de nachtmis met kerst, maar ik voelde geen spoor van ontroering meer. Die hele katholieke poppenkast werkte op mijn lachspieren. Ik was blij dat ik ervan af was.

En toch schrok ik mij een kwarteeuw later kapot. Ik was samen met Gerard Reve en een cameraploeg opnamen aan het maken in een dorp ergens in Noord-Brabant. Ik geloof dat het Ommel was. Die opnamen zouden later onderdeel uitmaken van een vierdelige televisieserie over de Maagd Maria. Het moet in de meimaand van 1986 geweest zijn, het was prachtig weer. Gelukkig maar, want alles vond buiten plaats. Door de versierde straten trok een indrukwekkende Mariaprocessie. Tussen de muziekkorpsen, de bruidjes en de verkenner liep ook Gerard, in zijn hemelsblauwe kostuum dat hij altijd aan moest voor de 'continuïteit'. De stoet begaf zich naar het dorpsplein waar voor honderden, jong en oud, een openluchtmis werd opgedragen. Aan het eind van de ceremonie vormde zich een lange rij mensen die aanschoven om de communie te ontvangen. In die tijd legde de priester de hostie niet meer op de tong maar in de eerbiedig tot een kommetje gevouwen handen van de gelovige. Ook Gerard stond geduldig in de rij.

In de maanden daarvoor had ik nauw contact gehad met Reve. In de voorbereiding op ons Maria-vierluik voerden we lange gesprekken en bezochten we samen mogelijke filmlocaties. Hij had getracht mij uit te leggen wat de kern was van de Maria-devotie, die hij met miljoenen over de hele wereld deelde. Ik kende zijn roman *Moeder en Zoon*, die in 1980 was uitgekomen, bijna uit het hoofd. Ik wist hoe lang

GEVLEUGELDE WOORDEN

‘IK BEN HET IN
GROTE LIJNEN
MET GOD EENS’

Was Gerard stiekem ook een beetje een *profijtkatholiek*? Hij beweerde zelf dat zijn overgang naar de katholieke kerk hem geen windeieren had gelegd: zijn haar was ineens weer gaan groeien en zijn bankrekening was met sprongen gestegen. Maar ik denk dat je daarmee zijn wanhopige zoektocht naar God geen recht zou doen. Maar hoe katholiek was hij nu echt?

Misschien moeten we speciaal voor Reve een nieuwe categorie invoeren: de *pseudokatholiek*. Niet in pejoratieve zin, maar volgens de oorspronkelijke Griekse betekenis: gelijkend op. Zoals de ziekte pseudokroep eigenlijk een mildere variant is van de echte difterie. En de pseudokinkhoest (paraper-tussis) net iets minder hevig toeslaat dan de echte kinkhoest (pertussis), hoewel je bij beide hoest als een bezetene en aangestoken bent door dezelfde bacterie. Of kunnen we hem beter *katholiek light* noemen, zoals cola light een suikerarme versie is van gewone cola, maar even lekker.

Eén ding is zeker: hij heeft er zelf voor gekozen. Het religieuze besef is niet iets waarvoor je kunt kiezen, dat overkomt je. Maar officieel katholiek worden is een vrije keus, zeg maar gerust een statement. Aan de psychiater Kees Trimbos, die zelf bekend stond als een van de belangrijkste emancipatorische krachten van het rooms-katholieke volksdeel in Nederland, schreef hij: ‘Toen ik mijn tot niets verplichtend konkubinaat met de religie in een wettig huwelijk wilde omzetten, had ik bijvoorbeeld een door mij zeer hooggeachte groepering als de Doopsgezinden kunnen kiezen: vrijzinnige, zeer tolerante, redelijke mensen. Maar neen, ik koos het

‘Een kunstenaar van enig formaat of diepgang koestert een mythies, gevoelsmatig en niet op de rede gefundeerd Wereldbeeld,’ schreef hij al meer dan zestig jaar geleden in *Tirade*. Atheïst of agnost zou Reve zichzelf nooit genoemd hebben, maar het duurde nog tot 1966 voor hij officieel toetrad tot de rooms-katholieke geloofsgemeenschap. De Maagd Maria oefende een onweerstaanbare aantrekkingskracht op hem uit. Zij heeft hem als het ware Hoogstpersoonlijk die kerk binnengezogen.

Ik leerde Gerard zelf kennen in 1981 toen bij uitgeverij Van Oorschot zijn brieven aan Josine M. werden gepubliceerd. Ik was destijds de literair redacteur van de *Alles is Anders Show*, het praatprogramma van wijlen Aad van den Heuvel, en ik moest ervoor zorgen dat de ongenaakbare Gerard Reve, de notoire knorrepot Geert van Oorschot en de broze Josine Meyer (86) in onze tv-show optraden. Dat lukte.

Reve is toen in mijn leven gekomen en zou er nooit meer uit verdwijnen. Weinig kon ik op die dag vermoeden dat veertig jaar later postuum ook zijn brieven aan mij gepubliceerd zouden worden (*Zeer Fijne Boy*, 2022). In een van die brieven schrijft hij naar aanleiding van de bedevaarten die we samen ondernamen: ‘Ik wist wel dat er Maria-devotie bestond, maar dat die zo totaal kon zijn, zo onstuitbaar, en van zulk een prehistorische oerkracht, dat had ik niet vermoed.’

Vlak voor Josine Meyer in 1991 overleed, verschenen haar verzamelde opstellen: *Oude vrienden en een veranderende wereld*. De keurige mevrouw Meyer kende de flamboyante

Reve en zijn werk heel goed. Naar aanleiding van zijn gedicht ‘Een nieuw Paaslied’ merkte zij op dat ‘religieuze vervoering en geile begeerten nauw met elkaar verbonden zijn’. In dat gedicht zong de uit de kast gekomen Reve Gods lof op zijn geheel eigen wijze: ‘Want onbegrijpelijk groot zijn al Uw werken: / Gij, die het wezen gemaakt hebt / Dat van achteren een kut en van voren een staart heeft.’

Gerards Godsverlangen is het grootst als hij een erectie heeft. In de beroemde ‘Brief in een Fles gevonden’, geschreven in juli 1963 op een snikheet, goedkoop hotelkamertje in Algeciras, noteert hij: ‘Nimmer dorst ik meer naar hem die is, was en zijn zal, en wiens terugkeer, in de komende Wereldtijd, ik geduldig afwacht, dan wanneer mijn stuk op scherp staat.’ Ook de aanblik van de Maagd kan Reves stuk op scherp zetten. Hij heeft zelf beschreven hoe hij in Heiloo zijn tot volle wasdom gerezen ‘manlijk Deel’ ontblootte voor het beeld van Onze Lieve Vrouw ter Nood. Tijdens ons gezamenlijke verblijf in Lourdes stelde ik vast dat Gerard niet alleen opgewonden raakte door de avondprocessie van mooie, jonge pelgrims, maar evenzeer door de voelbare aanwezigheid van de Immaculata. ’s Nachts taalde hij niet naar drankgelegenheden of dancing, maar trachtte door een geheime opening in de omheining van het heiligdom bij de uitgestorven grot te komen. Wat hem nog lukte ook.

Beknopte bibliografie

De Avonden, 1947

ROMAN

Werther Nieland, 1949

NOVELLE

Op weg naar het einde, 1963

ROMAN IN DE VORM VAN REISBRIEVEN

Nader tot U, 1966

REISBRIEVEN, BRIEVEN, GEDICHTEN

Oud en Eenzaam, 1978

ROMAN

Moeder en Zoon, 1980

ROMAN

Brieven aan Josine M., 1981

BRIEVEN

Brieven aan Simon C., 1982

BRIEVEN

Bezorgde Ouders, 1988

ROMAN

Het hijgend hert, 1998

ROMAN

Nabeschouwing

Een pseudokatholiek?

Gerard Reve was het in grote lijnen met God eens, zoals ikzelf het op mijn beurt in grote lijnen eens ben met Jef Rademakers, laat dat duidelijk wezen, maar de conclusie die men op basis van de hier verzamelde stukken in argeloosheid zou kunnen trekken, namelijk dat ‘de burger-schrijver’ het op godsdienstig vlak allemaal eerder níet dan wél meende, deel ik toch niet, en meen ik zelfs met klem te moeten verwerpen. Sterker nog, Reve een ‘pseudokatholiek’ noemen, zoals Rademakers op zeker ogenblik doet, is mijns inziens net zoiets als op basis van romans als *Een Circusjongen* (‘Mijn gezicht zocht haar boezem en ik beet beurtelings in de stevige tepeltjes van haar harde borstjes’), *Oud en Eenzaam* (‘Het verblijf van mijn deel in haar vrouwelijkheid, waar het stevig omsloten werd door een vermoedelijk geoefend orgaan, bracht mij in een bijna koortsachtige roes’) en *De vierde man* (‘Ik schoof, duizelend van verrukking, mijn deel in haar liefdesgrot naar binnen’) tot de constatering komen dat de voormalige echtgenoot van Hanny Michaelis niet heus homoseksueel was, maar altijd een hetero of hooguit ‘bi’ is gebleven: een en ander snijdt vanzelfsprekend geen hout.

